

UN ALTRE VIATGE PER LA VALÈNCIA DE
JOAN FRANCESC MIRA: EL *PURGATORI*

Joan Francesc Mira: Purgatori (Premi Sant Jordi 2002).
Ed. Proa. Barcelona, 2003.

Anna Esteve

És cert que el món ara ha quedat desert
de qualsevol virtut, com tu m'has dit,
i carregat i cobert de malícia;
però et pregue que m'indiques la causa,
perquè la veja jo i la mostre als altres,
que uns diuen que és al cel i altres que a baix.

Amb aquest interrogant Joan Francesc Mira presenta *Purgatori* i ens situa de bon començament en un viatge per les entranyes de la terra. L'autor valencià basteix el seu *Purgatori* sobre l'estructura de la *Divina Comèdia*, concretament segueix la part segona d'aquest poema. La gestació de l'obra, segons el mateix autor, va ser anterior a la traducció del poema de Dante (Proa, 2000); de fet, va ser arran de la preparació de la novel·la que va decidir lliurar-se al gran repte de fer-ne una versió. Aquesta immersió en els mons que recorre el poeta italià ha deixat una clara petjada en tota la novel·la, més palesa en el títol o l'estructura, més diluïda en la trama argumental, la simbologia, l'alè de molts personatges i el més difícil de definir: el to que impregna tota la narració.

Purgatori és la segona novel·la d'un projecte de trilogia que començà amb *Els treballs perduts* (1989), amb el referent d'*Els 12 treballs d'Hèrcules*. Uns models clàssics, la ciutat de València com a escenari i uns protagonistes que se senten perduts en el món modern són els ingredients que van configurant aquesta sèrie de tres narracions.

Un món de referències

En aquesta darrera novel·la, Joan Francesc Mira ha reeixit en l'empresa de reflectir els canvis radicals que s'han produït en el món dels referents durant els últims cinquanta anys. Imbuït dels ressons de la *Divina Comèdia* crea una història en què vol evidenciar com el referents que proporciona la cultura cristiana i que donaven sentit a l'existència de l'home han desaparegut. Així, l'educació tradicional del protagonista de la novel·la no l'ajuda a sobreviure en una realitat, l'actual, on els set pecats capitals campen alegrement.

El fil conductor de *Purgatori* ens presenta un metge rural, gairebé un ermità laic que s'assembla a Joyce i Pessoa, que decideix acompanyar el seu germà, un empresari adinerat que ha emmalaltit de càncer. El moll de l'ós de l'obra és precisament aquest viatge que Salvador fa, damunt d'una Harley Davidson, des del seu bucòlic paradís particular, fins al món de l'embogida València actual. En aquesta baixada al·legòrica de la muntanya a la plana, el xofer del seu germà li farà de Virgili pels viaranys d'una realitat que no reconeix ni entén. València és l'escenari on els dos germans viuran el seu purgatori respectiu, cadascun segons les pròpies circumstàncies. Josep, perquè ha viscut al límit, sense estar-se'n de gairebé cap dels pecats capitals (enveja, avarícia, luxúria, ira, gola) i ara espera que la mort arribe lentament. Salvador, perquè ha triat oblidar el seu paradís personal: la infantesa i primera joventut i un amor impossible. La supèrbia és el seu pecat, la d'aquells que viuen amb desgana i abandonen el món perquè el menyspreen. Però ara València el fa trontollar i aquesta commoció és el seu purgatori; no espera la mort, sinó despertar a la vida.

Al voltant d'aquest centre narratiu l'escriptor ha teixit un entramat de personatges que són i actuen en funció del protagonista; per contrast, oposició o complement. Li serveixen per anar configurant el complex món interior de Salvador, ric i contradictori. Així doncs, els dos germans s'oposen de manera radical, sense matisos, com a símbols de dues actituds irreconciliables davant la vida. Josep, àvid d'experiències i emblema de la vida activa, de la vida moderna; Salvador, encarnant la vida contemplativa. La diferència és que Josep ha triat aqueixa vida, mentre que Salvador no ha assumit plenament la seua opció, sinó que és conseqüència de no saber què fer-se amb la pròpia vida. Josep, però, tot i ser el seu contrari també el complementa; és l'únic lligam directe que té amb la seua vida anterior. La mort del germà serà l'excusa, l'espero perquè Salvador reaccione i un amor inesperat l'ajudarà a triar quin vol que siga el final del seu viatge. Vet aquí tot el sentit d'aquesta densa novel·la: aquest viatge, les experiències que Salva-

dor viu a València trastoquen el seu interior i la seua mirada envers el món. Després, ja no podrà ser el mateix: un nou amor, que en substitueix un d'impossible, serà la força redemptora.

A banda dels germans Donat, destaquen altres personatges secundaris però ben definits com Teodor Llorens, el xofer guineà de Josep. L'autor farà servir ara els colors per a subratllar insistentment el contrast entre Salvador i el xofer: el blanc i el negre. Teodor serà el millor acompanyant per a moure's per aquest món estrany que és la València dels 90 i per a compartir reflexions i pensaments. Altrament, les dones tenen una presència desigual en la novel·la. Algunes van guanyant protagonisme a mesura que avança la narració, com és el cas de Matilde amb qui s'estableix un molt tebi triangle amorós que es precipitarà a final. D'altres, planen des del principi com una ombra de misteri, l'amor frustrat de Salvador: Ella; el motiu de la seua indiferència davant la vida, la causa perquè va decidir viure com un metge ermità, emigrat i incapaç de sentir amor ni odi. Una vida molt seca, com diu Bibiana, la criada i segona mare que va criar els dos germans; personatge que el farà despertar vells fantasmes i també l'ajudarà a eixir del seu estat de letargia. Altres dones, totalment circumstancials, són halos angelicals, fugaces mostres de bellesa.

Una aroma simbòlica es desprèn a cada pàgina de *Purgatori*; els somnis premonitoris que contribueixen a la caracterització del protagonista, els contrastos que aconsegueix amb la combinació de colors bàsics com el blanc i negre. I d'altres escenes clarament al·legòriques, com les dificultats de la pujada del malalt a la casa de València i els diversos "viatges verticals". Aquesta simbologia afecta també l'estructura de l'obra. S'hi distingeixen plànols, seguint un acusat paral·lelisme, entre la muntanya (el poble de Vallalta) o el cel (la cartoixa), el lloc reposat que està "fora del món", i la plana: València. La ciutat apareix retratada sovint com l'infern: València i tota l'Horta en flames el dia de Sant Josep. L'hospital, la casa del germà, la Finca Roja i els carrers de València són els diferents cercles del purgatori. Aquests dos mons van entrelligant-se a través dels pensaments de Salvador que sovint imagina què deuen fer els monjos o què faria ell si estigués a Vallalta. I és que la tècnica narrativa que fa servir J. F. Mira busca la introspecció, permet observar el protagonista per dins. El narrador extern esdevé intern sense cap transició aparent, de tal forma que de vegades no se sap ben bé qui està parlant. Aquesta tendència introspectiva fita amb el discurs indirecte lliure, ja que és en tercera persona que el narrador ens fa percebre el que sent i el que pensa el protagonista. L'escriptor valencià domina la tècnica i arriba a moments de perfecció en fer-nos sentir com Salvador rep les paraules d'una conversa que manté amb un altre

personatge entrelligades i entretallades amb els seus pensaments. El predomini d'aquesta veu narrativa deixa pocs moments al diàleg i, en aquest sentit, la lectura se'n pot ressentir, fent-se en ocasions massa espessa, en consonància també amb el ritme de la novel·la.

Res no queda aïllat, però, tots els elements encaixen en una novel·la molt meditada que deixa ben palés l'art i la maduresa narradora de l'escriptor valencià. Tota l'obra és un salt temporal continu del present, sovint desdoblada en dos espais —el de l'estada a València i l'imaginat a la cartoixa o Vallalta—, al passat del protagonista, on es poden reconèixer algunes petjades autobiogràfiques. El viatge per l'horta valenciana i l'arribada a la ciutat desperten uns records volgudament oblidats. D'aquesta manera, la història va avançant en els dos temps, el del present i el del passat; el purgatori de malaltia del germà es precipita en una mort esperada i, alhora, els detalls insinuats d'una vida anterior al recolliment de Salvador van explicant-se —fonamentalment la seua història d'amor— i a poc a poc el protagonista va guanyant presència i cos, anem entenent els motius pels quals ha esdevingut un ser desdibuixat i perdut.

Aquestes anades i vingudes en el temps provoquen que la història transcórrega amb un ritme lent, pausat, contagiada del tarannà reposat del protagonista, però que aconsegueix traslladar la sensació d'aqueix temps mort del purgatori, un temps d'espera. Altrament, la intensitat narrativa va *in crescendo* clarament, ja que és al final quan esclaten i es fan visibles totes les insinuacions i els senyals que l'autor ha anat deixant a cada plana. La mort i l'amor, el passat amagat i el present esperançador, els errors i els camins equivocats comencen a redreçar-se al final d'aquest viatge.

El purgatori de Mira no impedeix que algunes dosis d'humor i d'aquella ironia que l'autor fa servir tant en els seus articles periodístics com en altres obres de ficció s'hi filtren de tant en tant. L'autor fa l'ullet al lector en incloure's com un personatge més, en citar alguna de les seues obres, en fer aparèixer en un malson del protagonista una dama robusta vestida de roig fàcilment identificable pels valencians o en presentar com el Virgili d'aquest purgatori un xofer i poeta guineà que s'interessa per la història de la ciutat més que molts valencians i el nom del qual remet clarament al poeta valencià de la Renaixença.

Però el que particularment destacaria de la darrera novel·la de Mira és aquella voluntat de literaturitzar un món perdut que si no és així desapareixeria totalment: la infantesa de Salvador, la postguerra a València. Una fesomia particular amb oficis ja perduts com el de matalafer, amb una Horta molt diferent, que ha substituït el jardí per l'asfalt, la lletjor per la bellesa, en nom del progrés; un món físic que ha desaparegut, però també

un món de referents que l'autor intenta rescatar a través de la seua literatura per a deixar constància d'una font de coneixement que ha guiat durant segles la humanitat.

Al costat d'aquest to elegíac davant la pèrdua d'un món viscut, Mira basteix un mural de la ciutat de València, l'altra protagonista de *Purgatori*. Si *Els treballs perduts* dibuixaven la ciutat intramurs, ara el retrat és de la València de l'Eixample i el to melangiós abans esmentat esdevé ara crític i profundament lúcid. Una ciutat obtusa i hostil que ignora els seus fills i exalta la banalitat; una ciutat irascible per un conflicte polític que s'arrossega durant massa temps. Un poble que mai en la seua història no ha alçat el cap i simplement ha decidit no ser res, com Salvador. I és des d'aquesta ciutat sense identitat, com tantes altres ciutats valencianes, que l'autor vol recuperar la memòria històrica d'uns anys negres i silenciats. Denuncia els botxins de la postguerra que ningú ha jutjat, reconeix i homenatja els noms d'aquells que han esborrat, com el doctor Peset, convida a mirar els nostres carrers amb els ulls encuriosits de qui necessita reconèixer-se, ja que ara "pareix que tothom viu a gust i feliç amb la pèrdua general de memòria".

Algunes conclusions

Reflexions, crítica, humor i un molt covat ofici narratiu s'incardinen harmònicament i ofereixen una bona lectura, una bona novel·la. Amb *Purgatori*, Joan Francesc Mira consolida alguns dels elements a què ens té acostumats, fa una passa més en una trajectòria coherent, en un projecte literari ben definit i exigent. Hi retrobem l'observador sensible que esguita el text de reflexions sucoses, hi reconeixem una voluntat explícita de recuperació de la memòria històrica —de nou la memòria com a centre de la seua creació—, hi resseguim l'esdevenir d'un personatge desorientat i perdut que, a diferència d'altres, permet pensar que intenta reconduir la seua vida, amb les forces renovades de l'amor. Hi llegim també una càrrega simbòlica digna d'esment que fa molt aconsellable una segona lectura atenta de la novel·la per assaborir-ne millor el joc de colors, de noms i de somnis reveladors i, sobretot, reconeixem amb gratitud una llengua literària empeltada del llenguatge oral sense perdre el rigor i la coherència estilística. Al capdavant, tot aquest mosaic de característiques confirma un estil ben consolidat, un treball rigorós i molt pensat, i subratllen l'exigència literària de Joan Francesc Mira, una mirada i una actitud davant el món que es va filtrant per tota la seua obra. Ara, però, esperem amb deler la tercera novel·la d'aquesta trilogia; segons el mateix autor, ja la té en ment i la font d'evocació serà romàntica: el *Faust* de Goethe.

